

MGR KATARZYNA ŁUKASZEWSKA

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Wydział Ekonomii
Katedra Polityki Pieniężnej i Rynków Finansowych
e-mail: katarzyna.lukaszevska@phd.ue.poznan.pl

WPŁYW FUNDUSZY UNII EUROPEJSKIEJ NA POZYCJĘ INNOWACYJNOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW

Słowa kluczowe: innowacyjność, poziom innowacyjności, fundusze unijne, program PO IG

Abstrakt. Artykuł ma na celu weryfikację, czy środki z funduszy Unii Europejskiej na działalność innowacyjną znalazły przełożenie na pozycję polskich przedsiębiorstw w rankingu innowacyjności i konkurencyjności wybranych państw UE. Kierunek i wielkość pomocy UE w zakresie innowacyjności polskich przedsiębiorstw przedstawione zostaną na przykładzie Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, który stanowił największy program wspierający innowacyjność przedsiębiorstw w perspektywie lat 2007–2013.

W artykule zastosowano metodę dedukcji i indukcji, analizę porównawczą oraz metodę analizy dokumentów.

Przez wiele lat główne źródło finansowania innowacyjności stanowiły środki własne przedsiębiorców. Jednak w okresie 2010–2014 zauważalna stała się tendencja spadku finansowania innowacji środkami własnymi na rzecz finansowania ze środków zagranicznych.

W latach 2007–2013 wartość projektów innowacyjnych stanowiła jedynie 23,51% wartości projektów inwestycyjnych przedsiębiorstw. Wielkość dofinansowania projektów innowacyjnych ze środków UE, wynosiła w tym okresie 16,68 mld zł.

Innowacje stanowią główny przedmiot programów Unii Europejskiej skierowanych do przedsiębiorców, najpopularniejszą strategią wspierającą innowacyjność był Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka. Inwestując podobne wielkości środków w innowacyjne projekty, duże przedsiębiorstwa otrzymały dofinansowanie ze środków UE na poziomie niższym o 10 p.p. od przedsiębiorstw z sektora MŚP.

Pomoc otrzymana ze środków UE nie przełożyła się na poprawę pozycji Polski w rankingu innowacyjności przedsiębiorstw państw UE, ale mogła mieć wpływ na zwiększenie liczby wniosków patentowych złożonych do Europejskiego Urzędu Patentowego oraz poprawę pozycji konkurencyjności Polski w latach 2007–2016.

Effects of European Union funds on innovate position and of polish enterprises

Keywords: innovation, level of innovation, EU funds, program POIR

Abstract. Article's goal is to verify if the EU funds for Polish innovation activities have been put through within the position of the Polish entrepreneurship in the innovation and competitiveness ranking among chosen EU countries. The direction and extent of the EU assistance in the field of Polish enterprises innovation will be presented based on the example of the Innovative Economy Programme, which was the largest programme supporting the enterprises innovation in the 2007–2013 perspective.

Methods of deduction and induction, as well as, comparative analysis and document analysis have been used in this article.

Private entrepreneurs' funds have been the main source of innovation funding for many years now. However, during the 2010–2014 period a very tangible tendency was observed – a decrease in innovation's financing with private funds was substituted with international sources. During the 2007–2013 period, the general value of innovative projects constituted only of 23,51% of all enterprises' investment projects. The EU funding of those projects was approximately 16,68 billion zloty's during that time.

Innovations are the main subject of the European Union business programmes aimed at entrepreneurs. The most popular encouraging innovativeness programme was the Innovative Economy Programme. Having invested similar amount of funds into innovative projects, large entrepreneurship received funding from the EU assets, which were lowered by 10 percentage points than the entrepreneurship from the SMEs sector.

The financial help guaranteed by the European Union did not influence Poland's position in the European Union's enterprises innovation ranking but it could have influenced the increase of patent applications which were filed to the European Patent Office as well as improve the rate of Poland's competitiveness in 2007–2016 period.

Wprowadzenie

Innowacyjność stanowi kluczowy element budowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw. Działalność innowacyjna wymaga jednak wysokich nakładów kapitału, co stanowi główny problem rozwoju mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw.

Przez wiele lat główne źródło finansowania innowacyjności stanowiły środki własne przedsiębiorców, szacuje się, że w 2010 roku aż 86% innowacyjnych przedsięwzięć zrealizowanych przez przedsiębiorstwa sfinansowanych zostało właśnie ze środków własnych. Dwa lata później wynik ten obniżył się do poziomu 70%. Zauważalną tendencją w latach 2010–2014, we wszystkich grupach przedsiębiorstw, był

wzrost finansowania innowacyjnych przedsięwzięć ze środków zagranicznych, których zdecydowanie największą grupę stanowiła pomoc UE. W przedsiębiorstwach sklasyfikowanych jako małe, udział środków UE w latach 2010–2014, zwiększył się o 350%, w średnich o 90%, a w dużych o 95%. Analizowane zjawisko było bezpośrednio efektem zrealizowanych programów operacyjnych (Kokot-Stępień, 2016).

1. Pojęcie innowacyjności

Pojęcie „innowacja” wywodzi się z łaciny – *innovatio* – i etymologicznie oznacza wprowadzenie czegoś nowego, nowość. W literaturze i praktyce gospodarczej występują jednak odmienne i rozbieżne definicje słowa innowacja, co wynika z trudności jednoznacznej interpretacji i subiektywności tego zagadnienia (Czarnota, 2009). Obecnie definiowanie innowacji zmierza do ujęcia jej jako urzeczywistnionej i korzystnej zmiany, która znajdzie zastosowanie w praktyce gospodarczej (Targalski, 2014).

Rzeczywistość gospodarcza XXI wieku charakteryzuje się dużą dynamiką i wymaga od podmiotów rynkowych ciągłych zmian i doskonalenia zarówno na płaszczyźnie produktowej, organizacyjnej, jak i zarządczej. Innowacyjność stanowi już nie tylko kluczowy element rozwoju i budowania przewagi konkurencyjnej współczesnych przedsiębiorstw, ale także niezbędny czynnik utrzymania i przetrwania na rynku (Mazur-Wierzbicka, 2015).

Jedną z rozpatrywanych determinant działalności innowacyjnej jest wielkość przedsiębiorstwa. Duże przedsiębiorstwa mają większe możliwości innowacyjne ze względu na przewagę finansową, siłę rynkową i efekt skali¹. Przedsiębiorstwa sektora MŚP dysponują ograniczonymi zasobami i borykają się z wieloma barierami rozwoju. Głównym problemem sektora MŚP w zakresie działalności innowacyjnej jest niewystarczający poziom kapitału własnego i ograniczony dostęp do finansowania zewnętrznego (Mądra, 2013). W ekonomii jednak coraz częściej podkreślane jest znaczenie wzrostu innowacyjności mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw, jako istotnego elementu polskiej gospodarki.

Wzrost innowacyjności sektora MŚP jest kluczem do wzrostu innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki na arenie międzynarodowej (Rutkowska-Gurak, 2010). Ograniczone możliwości samodzielnej realizacji przedsięwzięć

¹ „Występujące w długim okresie zjawisko obniżania przeciętnych kosztów całkowitych w miarę zwiększania skali produkcji i wprowadzania nowych technologii”, encyklopedia.pwn.pl.

innowacyjnych przez MŚP wymagają interwencji zewnętrznej i prowadzenia polityki wsparcia przedsiębiorczości i innowacyjności.

2. Fundusze Unii Europejskiej jako źródło finansowania innowacyjnych przedsięwzięć przedsiębiorstw

Potencjał tkwiący w innowacjach doceniła Unia Europejska, upatrując w nowatorskich projektach szanse wspólnotowego rynku w gospodarczych zmaganiach ze Stanami Zjednoczonymi oraz państwami azjatyckimi (pi.gov.pl). Innowacje oraz badania B+R stanowią główny przedmiot programów pomocy Unii Europejskiej dla przedsiębiorców. Wzmożoną intensywność wsparcia dla nowatorskich pomysłów można było zaobserwować w latach 2007–2013. Podstawowym założeniem związanym z aspektem gospodarczym wspomnianego okresu był trwały rozwój, którego determinanty miały stanowić konkurencyjność i spójność na rzecz wzrostu i zatrudnienia. Obecnie realizowane programy w ramach perspektywy 2014–2020 stanowią kontynuację koncepcji z lat 2007–2013. Głównym celem gospodarczym założeń nowej perspektywy jest inteligentny rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu. Wartość projektów innowacyjnych realizowanych przez przedsiębiorstwa (stan na 31 stycznia 2015 r.) przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Projekty zrealizowane przez przedsiębiorstwa w latach 2007–2013 (w mld zł)

Projekty zrealizowane	Wartość ogółem	Wydatki kwalifikowane	Dofinansowanie	Dofinansowanie UE
Ogółem	220,47	164,20	104,01	92,97
Innowacje	51,83	41,17	19,57	16,68

Źródło: Łączak (2015).

W latach 2007–2013 polskie przedsiębiorstwa zrealizowały 43 963 projekty inwestycyjne, których źródłem finansowania był Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego oraz 24 325 przedsięwzięć finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego. Łączna wartość ponad 68 tys. projektów wyniosła 220 475 590 598,45 zł, z czego wartość wydatków kwalifikowanych to 64 204 522 436,22 zł. Wielkość dofinansowania ze środków Unii Europejskiej stanowiła ponad połowę wydatków kwalifikowanych – 92 974 156 203,90 zł (Łączak, 2015).

Jedynie 23,51% wartości zrealizowanych przez przedsiębiorstwa projektów związanych było w sposób bezpośredni z innowacjami. Wielkość dofinansowania projektów innowacyjnych ze środków UE stanowiła 16,68 mld zł, czyli niespełna

17,94% ogólnego dofinansowania z tego źródła dla przedsiębiorstw. Wartość projektów zrealizowanych przez przedsiębiorstwa duże i z sektora MŚP kształtowała się na poziomie ok. 25,90 mld zł. Należy jednak pamiętać, że przedsiębiorstwa sektora MŚP zrealizowały z tych środków 4 322 projekty, a przedsiębiorstwa duże – 863. Oznacza to, że średnia wartość projektu przedsiębiorstw dużych była 5-krotnie wyższa niż średnia wartość projektu zrealizowana przez przedsiębiorstwa sektora MŚP (Łączak, 2015).

Tabela 2. Wartość projektów innowacyjnych realizowanych przez przedsiębiorstwa z uwzględnieniem wielkości przedsiębiorstwa (w mld zł)

Inwestycje innowacyjne	Wartość ogółem	Wydatki kwalifikowane	Dofinansowanie	Dofinansowanie UE
Ogółem	51,83	41,17	19,57	16,68
Przedsiębiorstwa duże	25,90	19,71	7,75	6,60
Sektor MŚP	25,93	21,45	11,82	10,07

Źródło: Łączak (2015).

Znacząca dysproporcja między projektami przedsiębiorstw dużych i sektora MŚP widoczna jest także w zakresie dofinansowania przedsięwzięcia innowacyjnego środkami UE. Inwestując podobne wielkości środków w innowacyjność, przedsiębiorstwa otrzymały dofinansowanie UE jedynie na poziomie 25,48%, a przedsiębiorstwa sektora MŚP na poziomie wyższym o ponad 10 p.p. Wykazana różnica poziomu dofinansowania UE jest skutkiem ograniczenia dostępu lub nawet wykluczenia z wybranych programów/działań dużych przedsiębiorstw. Niektóre działania w ramach programów UE zakładały bowiem udzielenie pomocy przede wszystkim, a nawet wyłącznie sektorowi MŚP.

Lata 2007–2013 stanowiły ramy czasowe wielu programów wspierających polskich przedsiębiorców w realizacji nowatorskich projektów. Najpopularniejszym i najbardziej znaczącym w tym okresie, biorąc pod uwagę wzrost innowacyjności, był Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (PO IG).

3. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka jako źródło finansowania innowacji

Celem realizacji PO IG był rozwój polskiej gospodarki determinowany innowacyjnością przedsiębiorstw. Łączna alokacja środków publicznych na Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka w latach 2007–2013 wynosiła 10,19 mld euro,

z czego 85% stanowiły środki z Europejskiego Funduszu Regionalnego, a 15% środki krajowe. PO IG składał się z dziewięciu osi priorytetowych, przy czym ostatnią z nich stanowiła Pomoc Techniczna i miała na celu jedynie wsparcie, kontrolę i ocenę realizacji PO IG. Wielkość alokacji środków na poszczególne osie priorytetowe z wyszczególnieniem działań przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Łączna alokacja środków Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka z wyszczególnieniem osi priorytetowych

Oś priorytetowa	Łączna alokacja	% alokacji ogółem
Priorytet 1. Badania i rozwój nowoczesnych technologii	1 522 633 778	14,95
Priorytet 2. Infrastruktura strefy B+R	1 299 270 589	12,76
Priorytet 3. Kapitał dla innowacji	370 000 000	3,63
Priorytet 4. Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia	3 685 284 334	36,18
Priorytet 5. Dyfuzja innowacji	444 880 000	4,37
Priorytet 6. Polska gospodarka na rynku	410 633 035	4,03
Priorytet 7. Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej administracji	940 758 085	9,24
Priorytet 8. Społeczeństwo informacyjne – zwiększenie innowacyjności gospodarki	1 295 864 941	12,72
Priorytet 9. Pomoc techniczna	216 705 882	2,13
Łącznie	10 186 030 644	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ministerstwo Rozwoju (2013), s. 187–190.

Ponad 63% alokowanych w ramach programu środków, czyli ok. 6,4 mld euro, przeznaczonych zostało na działania bezpośrednio wspierające proces powstania innowacyjnych rozwiązań, tzn. na badania i rozwój nowoczesnych technologii, infrastruktury strefy B+R oraz inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia. Projekty te nie były w całości skierowane do przedsiębiorców prywatnych, ale również do instytucji badawczych oraz innych podmiotów, które mogły pośrednio przyczynić się do powstania innowacji.

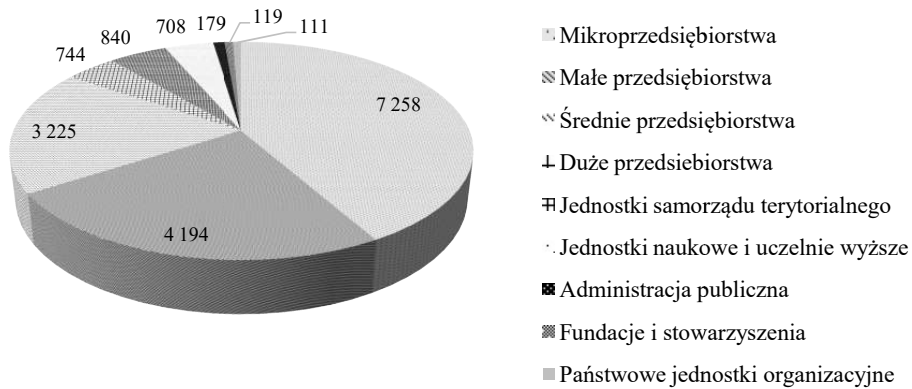
Łącznie w ramach programu zrealizowano 17 378 projektów, których wartość przekroczyła 10 mld euro (Ministerstwo Rozwoju, 2015). Beneficjenci otrzymali następujący poziom wsparcia:

- przedsiębiorcy – 73,4%,
- jednostki naukowe i uczelnie wyższe – 20,3%,
- administracja rządowa – 8,2%.

Analizy przeprowadzone po zakończeniu PO IG jednoznacznie wykazały, że najlepiej na zapotrzebowanie beneficjentów odpowiadały działania polegające na bezpośrednim wsparciu przedsiębiorstw oraz projektów prowadzonych przez

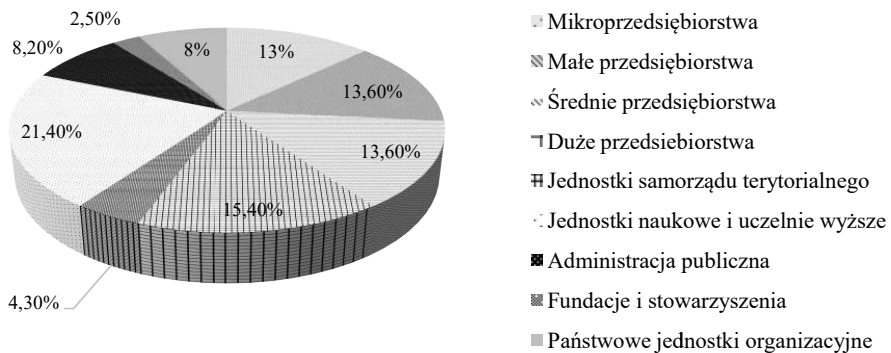
jednostki naukowe i uczelnie wyższe. Liczba zawartych umów oraz ich wartość dla poszczególnych grup przedsiębiorców przedstawiona została na rysunkach 1–2.

Rysunek 1. Liczba umów zawartych w ramach PO IG z podziałem na rodzaj beneficjentów

Źródło: Ministerstwo Rozwoju (2015), s. 48.

Rysunek 2. Wartość podpisanych umów o dofinansowanie z uwzględnieniem typu beneficjenta (w % łącznej wartości dofinansowania)

Źródło: Ministerstwo Rozwoju (2015), s. 49.

Pod względem ilości zawartych umów dominującą grupę beneficjentów stanowiły firmy z sektora MŚP, przy czym najwięcej, bo aż 7,26 tys. umów zawarto z mikroprzedsiębiorstwami. Małe i średnie instytucje zawarły kolejno 4,19 tys. oraz 3,22 tys. umów. Przedsiębiorstwa duże natomiast stanowiły dopiero piątą grupę

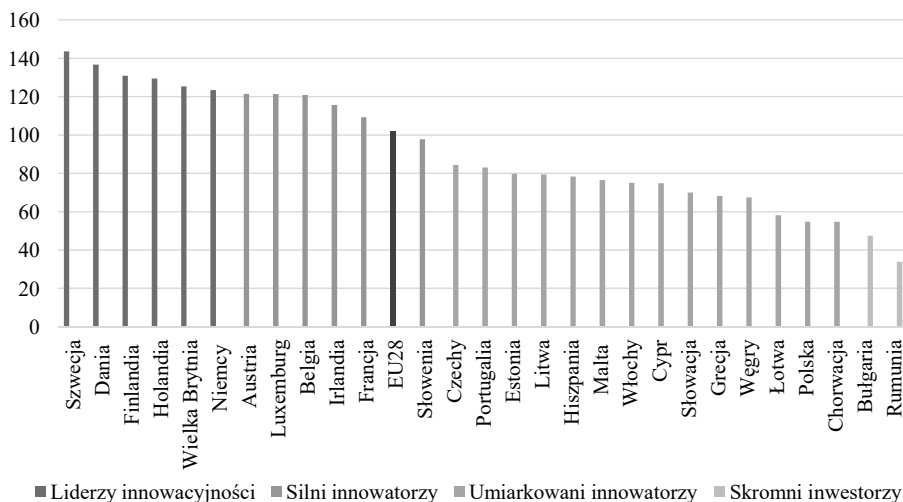
beneficjentów. Odmienne kształtowały się natomiast pozycje beneficjentów, biorąc pod uwagę wartość podpisanych umów o dofinansowanie.

Pod względem wartości, największą pomoc z programu uzyskiwały jednostki naukowe i uczelnie wyższe (21,40%) oraz duże przedsiębiorstwa (15,40%). Do sektora MŚP trafiło łącznie 40,2% wartości udzielonej pomocy, z czego przedsiębiorstwa mikro otrzymały 13%, małe i średnie po 13,6%. Łącznie sektor przedsiębiorstw otrzymał bezpośrednio 55,6% kwoty udzielonej pomocy w ramach PO IG realizowanego w latach 2007–2013.

4. Innowacyjność polskich przedsiębiorstw na tle UE

Unia Europejska od lat przeznacza środki z budżetu na wsparcie innowacyjności polskich przedsiębiorstw, jednak pomimo tego polscy przedsiębiorcy nie poprawili znacząco swojej innowacyjnej pozycji na tle pozostałych krajów wspólnoty. Poziom innowacyjności przedsiębiorstw krajów UE mierzony sumarycznym indeksem innowacyjności (SII) (rysunek 3).

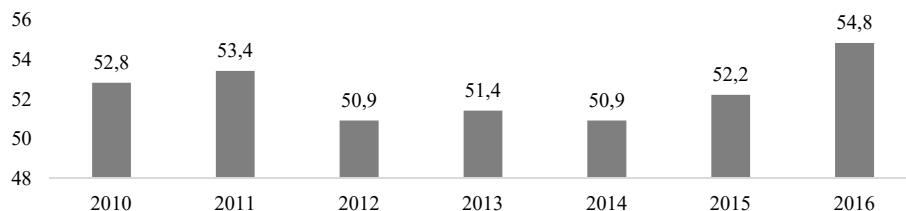
Rysunek 3. Poziom innowacyjności przedsiębiorstw krajów UE mierzony SII (w %, EU28 2010=100%) stan na 17 listopada 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie European Commission (2017).

Wielkość SII dla Polski nie zmieniła się znacząco w latach 2010–2016. W całym okresie, osiągnięty wynik znajdował się na poziomie ok. 52%. Na koniec 2016 roku wielkość SII była najwyższa (54,8%). W analizowanym okresie odnotowano wzrost wartości indeksu jedynie o 2%.

Rysunek 4. Wartość SII dla Polski w latach 2010–2016 (w %, EU28 2010=100%)

Źródło: European Commission (2017).

Innym miernikiem, na podstawie którego można wnioskować o poziomie innowacyjności polskich przedsiębiorstw, jest liczba wniosków patentowych złożonych do Europejskiego Urzędu Patentowego (EUP). Liczbę wniosków patentowych w latach 2007–2016 dla wybranych krajów przedstawiono w tabeli 4.

Na tle wybranych 16 krajów Polska w 2016 roku znalazła się na 10 pozycji pod względem liczby zgłoszeń patentowych do EUP. W latach 2007–2016 liczba aplikacji wzrosła ze 104 do 408. Rekordowy wynik zgłoszeń odnotowano w latach 2014–2015, co może być skutkiem realizacji programów inicjatywy UE 2007–2013. Niemniej jednak liczba wniosków złożonych przez Polskę jest nadal nieporównywalnie niska w stosunku do wyników liderów przedstawionego rankingu, którymi są Francja i Niemcy.

Kryterium weryfikacji wpływu środków UE na innowacyjność polskich przedsiębiorstw może także stanowić osiągnięty poziom konkurencyjności polskiej gospodarki. Jednym z najpopularniejszych mierników konkurencyjności państw jest globalny indeks konkurencyjności – uwzględnia łącznie 137² gospodarek i dokonuje klasyfikacji ich konkurencyjności na podstawie zbioru instytucji, polityk i czynników, które determinują poziom produktywności. Pozycje wybranych krajów według wartości globalnego indeksu konkurencyjności w latach 2010–2017 przedstawiono w tabeli 5.

² W 2017 roku; liczba państw uwzględnianych w globalnym indeksie konkurencyjności różniła się w poszczególnych latach.

W rankingu innowacyjności polską gospodarkę w 2017 roku uplasowano na 39. (na 137 możliwych) miejscu. Oznacza to, że pozycja Polski w stosunku do roku 2016 wzrosła o 3 pozycje. Jest to zdecydowanie jedna z najwyższych lokat konkurencyjności Polski w latach 2010–2017. Wyżej niż Polska w rankingu konkurencyjności znajdują się m.in. gospodarki Niemiec i Francji, które wyprzedzają Polskę również we wszystkich miernikach analizowanych w niniejszym artykule.

Tabela 4. Liczba wniosków patentowych złożonych do Europejskiego Urzędu Patentowego w latach 2007–2016

Kraj	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Niemcy	25188	26652	25118	27328	26202	27249	26510	25633	24820	25086
Francja	8360	9082	8974	9575	9617	9897	9835	10614	10781	10486
Holandia	7083	7318	6694	5965	5627	5067	5852	6874	7100	6889
Szwecja	2730	3152	3147	3590	3638	3518	3674	3873	3839	3555
Belgia	1891	1899	1629	2045	2014	1886	1882	1927	2041	2184
Austria	1355	1487	1496	1744	1734	1874	1993	1964	1992	2040
Finlandia	2004	1754	1413	1617	1548	1851	1894	2182	2000	1818
Hiszpania	1275	1318	1255	1430	1404	1544	1504	1471	1527	1558
Irlandia	502	563	622	637	653	609	566	622	582	664
Polska	104	168	174	205	246	383	372	482	568	408
Czechy	99	109	135	167	162	140	151	167	213	185
Portugalia	70	84	113	81	81	76	95	113	137	153
Słowenia	115	129	115	131	129	108	135	125	118	113
Węgry	101	109	116	107	96	105	103	114	99	108
Grecja	83	92	102	83	78	79	68	95	86	72
Słowacja	19	28	26	25	43	35	29	26	48	41

Źródło: Europejski Urząd Patentowy (2007–2017).

Tabela 5. Pozycja konkurencyjna gospodarek wybranych państw na podstawie wartości globalnego indeksu konkurencyjności w latach 2010–2017

Kraj	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2017/2018
Szwecja	1	1	1	1	1	1	1
Niemcy	5	6	6	4	5	4	5
Francja	15	18	21	23	23	22	22
Czechy	36	38	39	46	37	31	31
Polska	39	41	41	42	43	41	39
Słowenia	45	57	56	62	75	67	59

Źródło: World Economic Forum (2010–2017).

Biorąc pod uwagę mierniki analizowane w niniejszym rozdziale należy wskazać, że pozycja innowacyjności i konkurencyjności Polski wzrosła w ostatnim czasie w niewielkim stopniu. Czynnikiem wpływającym na poprawę sytuacji polskiej gospodarki na arenie międzynarodowej mogły być środki UE przeznaczone na działalność innowacyjną przedsiębiorstw.

Podsumowanie

Współczesna gospodarka, ze względu na wysoki poziom konkurencji, „zmusza” przedsiębiorstwa do ciągłego rozwoju, żeby mogły utrzymać określoną pozycję na rynku. Jednym z problemów realizacji innowacyjnych działań jest dla przedsiębiorców bariera finansowa, którą miały ograniczyć środki z funduszy UE.

W latach 2007–2013 dofinansowanie innowacyjnych projektów przedsiębiorstw ze środków UE stanowiło ok. 32% łącznej wartości realizacji tych projektów.

Wielkość takich mierników, jak SII, liczba wniosków patentowych złożonych do EUP oraz globalny indeks konkurencyjności wskazują, że poziom innowacyjności i konkurencyjności Polski uległ na przestrzeni ostatnich lat poprawie tylko w niewielkim stopniu. Można wnioskować, że środki UE przekazane na działania innowacyjne przyczyniły się do poprawy pozycji polskiej gospodarki w latach 2010–2017. Należy jednak wskazać, że polskie przedsiębiorstwa nadal postrzegane są jako mało innowacyjne na tle krajów wspólnoty.

Literatura

- Czarnota, A. (2009). Wpływ innowacji na konkurencyjność przedsiębiorstwa. *Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej*, 13 (1), 81–91.
- European Commission. Pobrane z: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en (15.10.2017).
- Europejski Urząd Patentowy. *Social Reports for the year 2007–2016*. Pobrane z: <https://www.epo.org/about-us/annual-reports-statistics/social-reports.html> (11.10.2017).
- Jankowska, A., Malik, R., Wosiek, R., Domańska, A. (2017). *Innowacyjność i konkurencyjność międzynarodowa: nowe wyzwania dla przedsiębiorczości i państwa*. Warszawa: SGH.
- Kokot-Stępień, P. (2016). Finansowanie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w Polsce. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie*, 24 (1), 16–29.

- Łączak, A. (2015). *Fundusze UE jako źródła finansowania innowacji w przedsiębiorstwach oraz efektywność ich wykorzystania w Polsce w latach 2004–2013*. Pobrane z: http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KZiF/struktura/IF/konferencje/Documents/A_Laczak.pdf (15.10.2017).
- Mazur-Wierzbicka, E. (2015). Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w Polsce. *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 26 (1), 97–99.
- Mądra, J. (2013). Bariery innowacyjności przedsiębiorstwa z sektora MSP. W: *Konferencja Innowacje w Zarządzaniu i Inżynierii Produkcji Zakopane 2013. Artykuły* (s. 202–204). Opole: Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. *Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007–2013*, Warszawa, 2013. Pobrane z: https://www.poig.2007-2013.gov.pl/.../SZOP_POIG_ver%2017_27062013.pdf (8.10.2017).
- Ministerstwo Rozwoju. *Dowiedz się więcej o Funduszach Europejskich*. Pobrane z: <https://www.mr.gov.pl/strony/zadania/fundusze-europejskie/dowiedz-sie-wiecej-o-funduszach-europejskich/> (8.10.2017).
- Ministerstwo Rozwoju. *Sprawozdanie Końcowe z Realizacji Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007–2013*, Warszawa, 2015. Pobrane z: https://www.poig.2007-2013.gov.pl/Wiadomosci/Strony/Innowacyjna_Gospodarka_efekty_podsumowania_220317.aspx (11.10.2017).
- Ministerstwo Rozwoju. *Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007–2013*. Warszawa, 2013.
- Portal innowacji. Pobrane z: http://www.pi.gov.pl/PARP/chapter_86197.asp?soid=2AEEACE-070E74DF1A2103D50A087765C, 2010 (1.10.2017).
- Rutkowska-Gurak, A. (2010). W poszukiwaniu miar innowacyjności rozwoju. *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica*, 246, 65–67.
- Targalski, J. (2014). *Przedsiębiorczość i zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem*. Warszawa: Difin.
- World Economic Forum, *Global Competitiveness Reports, 2010–2017*. Pobrane z: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1> (4.10.2017).

Cytowanie

- Katarzyna Łukaszewska, K. (2017). Wpływ funduszy Unii Europejskiej na pozycję innowacyjności i konkurencyjności polskich przedsiębiorstw. *Europa Regionum*, 4 (XXXIII), 59–70. DOI: 10.18276/er.2017.33-06.